

HAGADA NA PESACH

W tradycji żydowskiej Pesach jest świętem wolności upamiętniającym wybawienie ludu Izraela z niewoli egipskiej. Trwa siedem dni (w diasporze osiem) od wieczora 14 nisan (marzec/kwiecień). Jest jednym z trzech świąt pielgrzymich, w czasie których Żydzi odwiedzali Świątynię w Jerozolimie. Jako święto rolnicze oznaczało w Palestynie początek zbiorów jęczmienia i koniec pory deszczowej. Nazwa Pesach (hebr. *ominąc*) nawiązuje do ostatniej z dziesięciu plag egipskich, czyli zagłady pierworodnych dzieci Egipcjan, która „ominała” domy żydowskie. Nazywa się je także *Chag ha-macot*, czyli Świętem niekwaszonego chleba, Świętem prażników.

Hagada na Pesach jest opowieścią o wyjściu Żydów z Egiptu. Tekst Hagady odczytuje się w czasie sederu – uroczystego posiłku rozpoczynającego święto Pesach. Książka powinna znajdować się w każdym żydowskim domu, a nawet każdy dorosły powinien mieć swój egzemplarz. Najstarsze fragmenty Hagady to wersety biblijne, inne pochodzą z V w. p.n.e. – wczesnego okresu Drugiej Świątyni. Tekstom tym towarzyszą komentarze, błogosławieństwa, hymny, wyjaśnienia rytualne. Początkowo Hagadę na Pesach włączano do modlitewników, w późnym średniowieczu zaczęto ją spisywać oddzielnie. Powstało wiele pięknych iluminowanych rękopisów, należących dzisiaj do najcenniejszych zabytków sztuki żydowskiej.

Najwcześniejsze znane drukowane wydanie Hagady ukazało się ok. 1482 r. w Guadalajarze i liczy dwanaście stron. Ocenia się, że do naszych czasów ukazało się przynajmniej trzy tysiące edycji (A. Yaari w: *Bibliography of the*

Passover Haggadah: From the Earliest Printed Edition to 1960 notuje dwa tysiące siedemset siedemnaście różnych wydań). Haggadzie często towarzyszą komentarze autorstwa takich uczonych jak Icchak Abrawanel, Jehuda ben Becalel Loew z Pragi (Maharal), Elijahu ben Szlomo Zalman (Gaon Wileński), Jaakow ben Wolf Kranz (Magid z Dubna).

Pierwsze ilustrowane wydanie ukazało się w Pradze w roku 1526 w oficynie Gerszoma Szlomo Kohena Katza i jego brata Gronema. Należy do najpiękniejszych żydowskich książek wydrukowanych w XVI wieku. Wydanie to było następnie wielokrotnie naśladowane. Kolejne istotne wydanie, które wprowadziło nowe ilustracje, ukazało się w Mantui w roku 1560. Ta edycja również służyła jako wzór dla wielu kolejnych wydań, między innymi weneckich z 1599, 1601, 1603 i 1604 roku, które wprowadziły serię siedemnastu sztychów umieszczanych u dołu strony. Z kolei w 1609 roku, również w Wenecji, Israel Zifroni zaplanował wydanie, wytłoczone w oficynie Zoana di Gary, z nowymi ilustracjami i pewnym nowym pomysłem – na początkowej stronie umieścił serię małych obrazków przedstawiających kobietę i mężczyznę ubranych według obowiązującej mody, którzy uczestniczą w kolejnych etapach obchodów Pesach. Podobnie przedstawiono dziesięć plag egipskich. Sposób ten powielano w wielu kolejnych wydaniach. Natomiast amsterdamskie wydanie z roku 1695, wzorowane na weneckich, udoskonaliło ilustracje, wprowadzając miedzioryty. Artystą był Awraham ben Jaakow, wcześniej protestancki kaznodzieja, którego inspiracją były przedstawienia biblijne Matthew Meriana Starszego. Na końcu książki dodano też po raz pierwszy w żydowskich publikacjach mapę Palesty-

ny. Weneckie wydania były szeroko naśladowane na południu Europy, natomiast amsterdamskie miały duży wpływ na Hagady wydawane przez aszkenazyjczyków. Najstarszą w zbiorach Żydowskiego Instytutu Historycznego jest Hagada wydana w Sulzbach w 1731 roku, opisana w książce Magdaleny Bendowskiej i Jana Doktora „Świat ukryty w księgach” pod nr 32.

JÓZEF BUDKO

Józef Budko (1888 Płońsk – 1940 Jerozolima) był malarzem i grafikiem – uprawiał akwafortę i drzeworyt. Ukończył Szkołę Rysunkową w Wilnie oraz Akademię Sztuk Pięknych w Berlinie, gdzie studiował pod kierownictwem Hermana Strucka. Do roku 1933 mieszkał w Berlinie, a następnie wyemigrował do Palestyny. W 1935 roku został dyrektorem otwartej na nowo Szkoły Rzemiosł Artystycznych „Nowy Becalel” w Jerozolimie. W twórczości artysty dominowała tematyka religijna obejmująca sceny biblijne i przedstawienia świąt żydowskich.